

UDK: 272-732.2-284:327:34
1.02 Pregledni znanstveni članek

Andrej Fink

Titularni profesor za mednarodno javno pravo
Pontificia Universidad Catolica Argentina
(Papeška argentinska katoliška univerza), Buenos Aires

Laudato si – MEDNARODNOPOLITIČNI
IN PRAVNI VIDIKI

IZVLEČEK: Ne moremo govoriti o človeku, če ne govorimo o okolju, ki ga obdaja. Brez okolja ni človeka. Okolje pa vsebuje tudi meje. Meje so lahko fizične ali miselne narave. Okrožnica *Laudato si* je posvečena prav okolju in njegovim mejam, takšnim ali drugačnim. Kmalu po drugi svetovni vojni je človeštvo spoznalo, da planet Zemlja ni neomejen in da ga je potrebno varovati. Združeni narodi so v ta namen začeli organizirati mednarodne konference, na katerih so države že sprejele mnogo pravil za varstvo okolja. Ta pravila pa so zgolj pozitivistične narave brez kakršnekoli omembe duhovnega projekta, ki nujno spada k človeškemu bitju. Upoštevacjo naravo zgolj v fizičnem pomenu brez duhovnih dimenzij, kaj šele da bi omenjali njenega Stvarnika. Zato so se vsa ta pravila izkazala za šibka in neučinkovita. *Laudato si* govori v krščanski različici, sporoča torej nekaj novega. Gre za pokristjanjenje celotne problematike. Papež z okrožnico stvari zopet postavlja na svoje mesto.

JEL KLASIFIKACIJSKA KODA: F5, Ko, Z10

KLJUČNE BESEDE: narava, meje, mednarodne listine, pozitivizem, neučinkovitost, duhovnost, pokristjanjenje

Laudato si – INTERNATIONAL
POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

ABSTRACT: We cannot talk about man, if we do not talk about the environment that surrounds him. Without the environment there is no man. Now, the environment has its own borders. Borders can be of physical or mental nature. The encyclical *Laudato si* is dedicated to the very same environment and its borders of various types. Soon after the Second World War, the whole humankind recognized the fact that the planet Earth is not unlimited and that it has to be protected. For this purpose, the United Nations started to organize international conferences where several countries already accepted many regulations regarding the protection of the environment. However, all these regulations are only of positivist nature without any reference to the spiritual project which is an integral part of the human being. They refer only to the nature in the physical sense without spiritual dimensions, let alone to the Creator of the aforementioned nature. Therefore, all these regulations proved themselves as weak and inefficient. *Laudato si* talks in a Christian perspective, it expresses something new. It represents the christianization of the entire issue. With this encyclical the Pope is once again putting things in their proper place.

JEL CLASSIFICATION CODE: F5, K0, Z10

KEY WORDS: nature, limits, international regulations, positivism, inefficiency, spirituality, christianization

ČLOVEK IN NARAVA

Naj namesto uvodnega poglavja spomnimo, da ne moremo govoriti o človeku, če ne govorimo o naravi. Ni namreč človeškega bitja brez okolja, ki ga obdaja. Človek je »situirano« bitje, torej bitje, ki je nekje locirano, ugnezdено. Španski filozof Ortega y Gasset je dejal: »Jaz sem jaz in kar me obdaja.« Mene pravzaprav ni, če ne upoštevam tistega, kar je okoli mene, saj je tudi tisto del mene. Jaz ne bi bil jaz, če ne bi upošteval kraja in drugih okoliščin, sredi katerih živim. Tako je okolje lastno človeški eksistenci. Ustvarjenemu človeku je bilo v Genezi naročeno, naj si »podvrže zemljo«, na katero je bil nazadnje in kot krona stvarstva postavljen, to pa je veljalo tako za dobo pred »padcem« kot tudi za dobo po njem.

Človeški *habitat* ni zanemarljiva zadeva. Vsako živo bitje ga ima že po svoji naravi – takšnega, kakršen je zanj primeren. Nobeno neracionalno živo bitje ne zapusti svoje narave, pa tudi ne dela proti njej. Živali ne spreminjajo svojega naravnega okolja, saj bi to pomenilo njihov samomor. Samo človek, ki ima razum in svobodno voljo, lahko posamezno ali skupinsko dela proti samemu sebi. Med zgodovinarji in deli, ki obravnavajo različna zgodovinska obdobja, so posebej izstopajoča tista, ki se pred obravnavo določenega obdobja posvetijo razmerju med zgodovino in geografijo. Obravnava prostora je namreč za zgodovinarja predhodna naloga, ki je zanj sicer samoumevna, a tudi neizogibna. Vsi zgodovinski dogodki imajo svoj *hic et nunc*. (Corvisier, 1977, 11)

Govorjenje o prostoru nas nujno pripelje k pojmu meja. Tu se nahaja eden izmed bistvenih pojmov, na katerem temelji okrožnica *Laudato si*, saj je posvečena prav prekoračenju

meja. Z naravnimi fizičnimi mejami se individualno srečujemo na vsakem koraku. Nadalje se srečujemo z zdravstvenimi mejami. Tudi organske meje imamo. Notranjih meja se zavedamo veliko manj.

Zunanje in notranje meje pa najdemo tudi v svetu, ki nas obdaja. Zdi se nam, da svet nad nami in okoli nas (narava) načeloma nima meja. Zdi se nam preobsežen in nedosegljiv. Ta ugotovitev se sčasoma izkaže za relativno, saj je odvisna od zgodovinskega obdobja in človeškega napredka. Tisto, kar je nekoč bilo nedosegljivo (npr. za človeka leteti), lahko danes že več kot sto let dosegamo brez večjih težav. Ob takih in podobnih napredkih se pojavljajo »novi prostori«, ki se spet zdijo nedosegljivi. Če govorimo o nedosegljivosti, se nam istočasno porodi misel o neuničljivosti. Kako bi mogli uničiti nekaj, česar ne moremo doseči? Širina svetovnih razmerij, da ne govorimo o vesoljnih, nam je vedno dajala vtis, kakor da v teh dimenzijah meja ni. Včasih sploh ni bilo mogoče misliti na onesnaževanje zraka, še manj, da bi nam to onesnaževanje kdaj lahko onemogočalo dihanje oziroma nam povzročalo bolezni. V svetovnih in planetarnih merilih, s katerimi danes že živimo, pa se zopet srečujemo z notranjimi mejami. Paradoksalno nam brezmejnost postane meja. Skratka, perspektiva življenja in sožitja je za nas vedno širša, fizičnih meja pa nikoli ne zmanjka, kar pomeni, da se bomo z njimi vedno srečevali.

Obstajajo še druge, miselne, umetne meje, ki jih postavlja človek (ne narava): meje med državami, občinami, jurisdikcijami, med mojo in tvojo osebno lastnino. Na tem področju je govorjenje o nečem skupnem zgolj miselne narave.

EVOLUCIJA MISELNOSTI GLEDE NA
DOSEGLJIVI SVET

Do konca srednjega veka je vidik skupnega, čeprav pretežno miselno, delno še obstajal. Na območju grško-rimsko-judovsko-krščanske civilizacije je ves srednji vek predstavljal en sam univerzum. Že v 14. stoletju pa je filozofsko enotnost načel nominalizem (ni bilo več univerzalij, občih pojmov, temveč samo posamičnosti). V 15. stoletju je odkritje Amerike konceptu skupnega še pomagalo – z odkritjem »nove« celine in z dokazano okrogolino zemlje je ta planet postal resnično nekaj enotnega in dobesedno zaokroženega. Neosholastiki so se v 16. stoletju še bojevali za pojmovanje univerzalnega. Toda prav v tem stoletju se je pojavila kal miselne razbitosti. Protestantska reformacija in iz nje izhajajoče verske vojne, vdor Osmanskega imperija in podobni pojavi so enotnost te civilizacije, ki je hočeš nočeš vodila napredek sveta, postavili pod vprašaj. Na miselni ravni je na to vplival pojem suverenosti (Bodin), ki je imel absolutno veljavo. Države na čelu s kralji in cesarji so bile zadnja instanca vsega, nad njimi ni smelo biti ničesar. Politično-pravne meje in vojaška moč (*ultima ratio regum*) so z westfalskim sistemom skozi tri stoletja ustvarjale zgradbo, ki je stala vse do sredine 20. stoletja.

Medtem je v dvesto letih znanost napredovala z naglo hitrostjo. Pri tem se meje (znanosti) niso kazale tako očitno – nasprotno, zdelo se je, da na tem področju meja sploh ni in da je vse en sam neustavljiv napredek. Znanost brez meja je za marsikoga, ki je v njej videl vse večjo človekovo moč, postala novi bog. Znanost v industriji, transportu, komunikacijah, orožju, zdravstvu je dajala vtis, da meja ni nikjer. Toda ravno tu so se zopet pokazale notranje meje. Bolj ko je znanost napredovala, več neznanega je bilo pred

njo. Prosto po Sokratu bi bilo mogoče zatrditi naslednje: več ko je znanost vedela, bolj se je zavedala, da ne ve.

Ob koncu druge svetovne vojne pa se je pokazalo še nekaj. Dve atomski bombi na Japonskem sta mnoge znanstvenike pretresli, saj so spoznali, kaj so s svojim umom pomagali ustvariti. Po tej vojni je z atomskim orožjem in z nastopom hladne vojne svet spet postal univerzalen (sicer po sili razmer, zaradi planetarnih učinkov morebitne jedrske kataklizme). To je od takrat naprej postajalo vse bolj očitno. Tako se je približno pred tremi desetletji (ob simbolu padca Berlinskega zidu) uveljavil pojem globalizacije. Sedaj se človeštvo – zavedno ali nezavedno – nahaja v dobi globalizacije z vsemi dobrimi in zanimivimi, pa tudi slabimi posledicami. Problematika okrožnice *Laudato si* spada v to dobo.

Zdi se nam potrebno, da pred vstopom v problematiko, ki jo obravnava okrožnica, spomnimo na ta miselni okvir. Potrebno je tudi pregledati glavne poskuse reševanja klimatskih težav na svetovni idejni in pravno-politični ravni, ki so predhodne narave, saj bi bila brez njih okrožnica gotovo drugačna ali pa je morda sploh ne bi bilo.

PRAVNO-POLITIČNA ZAVEST O MEJAH –
POSKUSI V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA

Čeprav je že ob koncu 19. stoletja in celo prej mogoče najti mednarodna besedila, predvsem na bilateralni ravni, s katerimi so države skušale reševati konkretne medsebojne lokalno omejene težave, se je zanimanje za okolje pojavilo šele v zadnjih desetletjih, za kar so v glavnem zaslužni Združeni narodi kmalu po svoji ustanovitvi.

Leta 1972 je skupina znanstvenikov Rimskemu klubu izdelala znano poročilo z naslovom »The limits to growth« (Meje

rasti). Jedro in glavni zaključek te študije je bil naslednji: če se bo rast svetovnega prebivalstva, industrializacije, onesnaževanja, proizvodnje živil in izkoriščanja naravnih sredstev nadaljevala brez sprememb, bo ta rast dosegla absolutne meje v prihodnjih sto letih. Planet Zemlja je omejen in ne bo mogel vzdržati postopne vsestranske rasti.

Ob dvajsetletnici in tridesetletnici je bila ta študija ponovno izdana s kasnejšimi in aktualiziranimi komentarji, ki so vsi soglašali v naslednjem zaključku: na planetu ne more biti neomejene rasti. Leta 2012, ob štiridesetletnici, pa so komentatorji sklenili, da je skrajna meja že dosežena.

Prav leta 1972 je od 5. do 16. junija v Stockholmu potekala Konferenca Združenih narodov za človeško okolje, kjer so bili prvič omenjeni skupni kriteriji in načela za ohranjanje in izboljšanje okolja. Skupna deklaracija odraža neko temeljno filozofijo, v kateri je omenjeno vse, kar spada na to področje.

Besedilo iz Stockholma je vse prej kot pravniško-politično, kar bi morda kdo pričakoval od srečanja, ki so ga sponzorirali Združeni narodi. Besedilo je skorajda filozofsko-moralično, postavlja načela, daje nasvete in navodila. V resnici močno svari. Pravi, da smo prišli do določenega trenutka v človeški zgodovini, ko je naša dejanja potrebno usmerjati glede na posledice, ki jih človek lahko utрпи v skupnem prostoru. Spremeniti moramo način življenja in se zavedati posledic, ki jih prinaša porušenje harmonije med človekom in naravo. Nujno potrebno je zaščititi skupno okolje. (Compendio, 2004, 831)

Leta 1987 je Komisija Združenih Narodov za trgovino in razvoj (UNCTAD) izdala poročilo »Our common future« (Naša skupna prihodnost), imenovano tudi Brundtlandovo poročilo, kjer se prvič pojavi pojem trajnostnega razvoja. Pojem je bil takrat nov, z njim pa je bil mišljen takšen razvoj, ki omogoča zadostitev bistvenih potreb trenutnih generacij,

ne da bi s tem ogrozil bistvene potrebe bodočih. (Sanahuja, 2002, 23; Diez de Velasco, 2001, 638)

5. junija leta 1992 je bil ta pojem utrjen in razširjen v Deklaraciji iz Ria de Janeira. Tam je bil postavljen širok pojem okolja, ki se nanaša na to, da je potrebno ohranjati, varovati in zagotoviti zdrav ter integralen ekosistem. Trajnostni razvoj naj bi imel tri samostojne, a medsebojno povezane stebre: gospodarski razvoj, družbeni razvoj in varstvo okolja. S tem so podpisniki deklaracije hoteli potrditi zamisel, da gospodarska rast s povečano mednarodno trgovino in proizvodnjo lahko zmanjšuje revščino in posledično tudi degradacijo okolja. Mnogi pa so že takrat opozarjali na dejstvo, da razvoj, ki temelji na neomejeni rasti, ni več trajnosten, kar v končni posledici pomeni, da pravzaprav ni mogoč. (Compendio, 2004, 894)

V isto obdobje spada tudi judikat Mednarodnega sodišča v Haagu, ki se je leta 1996 v konzultativnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja izreklo v smislu, da »okolje ni abstrakten pojem, temveč živ prostor, kvaliteta življenja in sámo zdravje današnjih ljudi, posebno prihodnjih generacij«. (Arredondo, 2012, 507)

Dne 11. decembra 1997 je bil podpisan Kjotski protokol, ki je stopil v veljavo šele leta 2005. S tem protokolom se industrializirane države med letoma 2008 in 2012 obvezujejo zmanjšati emisije toplogrednih plinov za povprečno 5% glede na emisije iz leta 1990. Tu je opaziti že veliko bolj konkretno odločanje in ukrepanje na tem področju. (Compendio, 2004, 911)

Leta 2002 so v Johannesburgu zasedali voditelji držav sveta in razpravljali o trajnostnem razvoju. V največji meri je bilo govora o prizadevanjih proti revščini in spremembah navad v povezavi s potrošnjo in proizvodnjo, ki ni trajnostna. (925)

Meseca junija 2012 je v Braziliji kot nadaljevanje tamkajšnjega prejšnjega zasedanja potekala Konferenca Združenih narodov Rio +20, ki je bila ponovno posvečena trajnostnemu razvoju. Govora je bilo o »zelenem gospodarstvu« in izkoreninjanju revščine ter institucionalnem okviru za trajnostni razvoj. Obširna deklaracija se je kmalu pokazala za neuspešno. (Arredondo, 2012, 508)

Decembra 2015 je v Parizu zasedala Klimatska konferenca. Napisi po mestu so se glasili: »Dobrodošli vsi, ki prihajate branit planet.« Dogovor si postavlja za cilj, da rast povprečne temperature planeta ostaja daleč pod 2° C v primerjavi s predindustrijskimi ravnmi. Konkretno je potrebno napraviti vse »napore«, da temperatura ne preseže rasti 1,5° C. V nekoliko zvodenelem besedilu je rečeno, da bodo vse države morale doseči višek svojih emisij toplogrednih plinov »v najkrajšem možnem času«. Sredi 21. stoletja naj bi bilo doseženo »ravnotežje« med emisijo in sposobnostjo za predelavo (absorpcijo) omenjenih plinov. Končno so se države zavezale, da bodo od leta 2020 dalje »mobilizirale« fond v vrednosti sto milijard dolarjev letno za tiste države, ki imajo manjše gospodarske zmogljivosti, z namenom, da bodo lahko gospodarsko rastle, a hkrati zmanjšale emisije ogljikovega dioksida (CO₂). (Climate Action 2016)

Na podlagi zgoraj predstavljenega si torej nasproti stojita gospodarska rast in blagostanje, predvsem revnih slojev, na eni strani ter zdravje planeta na drugi. Glede na današnje stanje oboje ni združljivo. Analitiki pariške konference trdijo, da je največji uspeh te konference določitev t. i. nacionalnih prostovoljnih »prispevkov«. Ti »prispevki« danes niso zadostni, saj se bo z njimi rast temperature ob koncu 21. stoletja dvignila za 3° C, torej daleč od idealnega in potrebnega rezultata, ki naj bi sledil predlaganim »naporom«. Soglašajo pa, da je bila pariška konferenca uspešna zato, ker ni bila

polom, ker je bilo doseženo vsaj nekaj. To naj bi bilo za optimiste podlaga za nadaljnje »napore«. Toda stanje planeta ne predstavlja več samo grožnje, stanje je že kritično. V Parizu so bili prisotni tudi pozivi, ki so svarili oziroma grozili, da bo »kasneje prepozno«.

Rešitev tega neizbežnega stanja je iskanje oziroma vzpostavljanje neke »nove civilizacije«, kot so to po konferenci poimenovali nekateri idealisti. Celotno gospodarstvo je potrebno postaviti na drugačne temelje, kot pa so ti, na katerih stoji sedaj. Ne samo gospodarstvo, temveč ves svet bi moral zapustiti »ogljikovo« (fosilno) energijo in jo nadomestiti z alternativnimi viri. Ali je to mogoče? Če je, za kakšno ceno in v kolikem času? Kaj vse ta sprememba predpostavlja? Odstop od lastnih takšnih in drugačnih interesov? Skratka, potrebno je spremeniti svet vrednot, v katerih in iz katerih vsak interesent živi.

Vse, kar je bilo tu v skrajno skrčeni obliki predstavljeno v zvezi z mednarodnimi srečanji in dogovori, je zgolj pozitivizem, materializem oziroma v najboljšem primeru prazen humanizem in/ali zgolj strah pred katastrofo. Mednarodnopravni izvedenci ocenjujejo, da vse te listine, ki sestavljajo že zajeten korpus in končno že kar novo poglavje mednarodnega javnega prava, po svoji naravi predstavljajo neke vrste *soft law* (mehko pravo), saj v mnogih primerih ne vsebujejo zavezujočih dolžnosti (obligacij) za države podpisnice. Večina omenjenih listin in njihova vsebina je zgolj deklarativne narave, ki učinkuje kot skupek načel, ki naj bi bila upoštevana, če se želimo izogniti katastrofi. Celo nekatere listine, ki tvorijo t. i. *hard law* (klasične meddržavne pogodbe), so sestavljene tako široko oziroma nedoločeno, da je iz njih težko izvleči konkretno in zavezujočo obligacijo. Namen je sicer res ta, da bi se kaj spremenilo, vendar smo danes od potrebne spremembe še daleč.

V tem kontekstu se srečamo tudi z načeli mednarodnega sožitja in mednarodnega prava. Varstvo okolja spada med nenapisana načela Listine Združenih narodov in mednarodnega javnega prava. V 2. člen Listine OZN in Resolucije 2625 Generalne skupščine OZN sicer ni vključeno, vendar po svoji pomembnosti in bistvu nujno spada med ta načela. Po današnjem gledanju mednarodnopravnih izvedencev vsa ta snov spada v pojem *jus cogens*, ki je za mnoge drug izraz za naravno pravo. Mednarodno javno pravo ima mnogo elementov in vsebin, v katerih so pomešani različni vidiki. Mogoče je trditi, da se danes v mednarodnem javnem pravu medsebojno dopolnjujejo tisti vidiki, ki jih je omenjal že starorimski pravnik Modestinus, ki je dejal: »*Omne jus aut consensus facit, aut necessitas constituit, aut consuetudo firmavit.*« Pogodbe (*consensus*) in običaji (*consuetudo*) so klasični viri mednarodnega prava. Danes je nekakšna nova vrsta pravnega vira postala tudi *necessitas*, to je potreba, neizbežnost, ko nas stanje planeta naravnost sili k sprejetju novih, a trdno zavezujočih pravil in dolžnosti.

Kakšni pa so temelji, iz katerih izhajamo, ko skušamo reševati planet? Do sedaj sta bila že omenjena pozitivizem in humanizem. Nekateri govorijo tudi o antropocentrizmu. Vsa besedila in omenjena načela mednarodnih listin so lepa, vendar stojijo zgolj na človeškem konsenzu, ki je, kot že omenjeno, nekaj zelo nedoločenega, nekaj, kar je *light* ali *soft*, pri čemer vsak gleda na lastne interese. V najboljšem primeru je v njih nekaj praznega humanističnega idealizma brez trdne podlage v višjem oziroma globljem temelju. Kljub blestečemu in na videz zlahka sprejemljivemu idealizmu ter skrbi za naravo je v vsem tem prisotno tudi mnogo zla. Okrožnica *Laudato si* govori o »iztirjenem« antropocentrizmu. Ob tem je nujno potrebno upoštevati mnenja nekaterih (sicer

maloštevilnih) strokovnjakov, ki se že dolgo posvečajo tej snovi, kot npr. Sanahuja. (2002)

Eden izmed pojmov, ki je danes v okviru te problematike povsem ustaljen, je trajnostni razvoj. Ta pojem, ki se na zunaj kaže kot sprejemljiv, v resnici označuje nekaj perverznega. Kaže se namreč kot nekaj zgolj gospodarskega, saj mnogi nanj gledajo zgolj z gospodarskimi očmi. Vsebuje pa dejansko veliko več in mnogo škodljivega. Ta pojem je celosten, holističen. Po njem je cel svet višja celota, v kateri ljudje prenehajo biti osrednje merilo vsega, temveč so le njen del. Po tem gledanju trajnostni razvoj vsebuje: 1. neko novo ekološko zavest, ki bo podlaga neki novi univerzalni etiki; 2. konec nacionalne suverenosti držav, ki jo bo nadomestil (po) enoten svet; 3. ponovno interpretacijo človekovih pravic, ki ne bodo več usmerjene v dobro oseb in k skupnemu blagru družbe, temveč v dobro neke nedoločene univerzalne celote. To pa pomeni naslednje: neko svetovno vlado (ne vemo kakšno, ne vemo niti, kdo naj bi jo nadzoroval), neko univerzalno pravo (zgolj pozitivno) in neko edino »religijo« oziroma globalno etiko (v najboljšem primeru nek panteizem). Mnogo pripravljanih listin (če ne vse) je usmerjenih v ta nov družbeni inženiring, ki ga podpirajo Združeni narodi. (Sanahuja, 2002, 25)

Zagotovo je vse to daleč od drugačnega in po svoje tudi holističnega gledanja, ki izhaja iz klasične sholastične misli. Ponavlja jo denimo avstrijski zgodovinar mednarodnega prava Valentin Tomberg. Aplicira jo na mednarodno pravo, ki ga formulira kot pravo treh stopenj (ali stopnic). Po njegovem mnenju, s katerim soglašamo, je bil od 17. stoletja najprej zavržen božji zakon, zaradi česar sta ostali samo dve stopnji. Naravni zakon – takrat poimenovan racionalno naravno pravo, ki so ga še priznavali, »kot če Boga ne bi

bilo« – je ostal najvišja instanca. Kasneje, sredi 19. stoletja, je bil zavržen še naravni zakon, zaradi česar je ostala samo še stopnja pozitivnega zakona. (1961, 44)

Po tej poti je človeštvo prišlo do totalitarizmov, najčistejših izrazov pozitivizma, v katerem je vsakršna človeška norma (pravična ali krivična) zadnja instanca, nad katero ni nobene druge. Vsi trije totalitarizmi 20. stoletja so izkazali svoje moderno barbarstvo predvsem v drugi svetovni vojni in po njej. Po njenem koncu je na ozemlju, ki sta ga prej obvladovala nacizem in fašizem, za kratek čas naraslo zanimanje za naravno pravo. To se vsekakor ni zgodilo v deželah, kjer je zavladal komunistični totalitarizem. Toda po nekaj desetletjih je tudi v zahodnem svetu naravno pravo, kar ga je bilo, zvođenelo in se spremenilo v varstvo zgolj narave same po sebi brez povezave s človekom, še manj s kakršnimkoli njegovim duhovnim projektom. Simboličnost, ki to najbolje odraža, je t. i. Skrinja upanja (Ark of Hope), ki izhaja iz Listine za Zemljo (Earth Charter), sprejete pri OZN leta 2000. Listina je shranjena v Skrinji. Ta Skrinja in njena simboličnost kažeta na poskus preloma zaveze med Bogom in človekom, ki naj bi bila nadomeščena z neko novo zavezo med boginjo Zemljo in človeštvom. Mihail Gorbačov je dejal, da bo Listina nadomestila deset božjih zapovedi. Za vso to miselnost Bog potemtakem ne obstaja, narava pa je le neko novo in domnevno Absolutno, a le v službi nekega nedoločnega človeštva. Naravo navdaja očiten materializem. Gre za človeštvo, ki naj bi se nahajalo pred odločilnimi trenutki, vendar le na način, kakor da bi bila vsa zgodovina človeštva sloneča zgolj na materialni oziroma fizični podlagi planeta. Pri tem ni mogoče najti niti najmanjše omembe kake duhovnosti, niti kekega, četudi nedoločnega, višjega Bitja. (Randle, 1999, 279–281)

CERKVENI DOKUMENTI

Kot protiutež pozitivizmu lahko v zadnjih desetletjih prepoznamo besedila katoliške Cerkve, ki opominjajo na problematiko človekovega odnosa do naravnega okolja.

V najnovejšem katekizmu katoliške Cerkve, ki je bil v latinskem izvirniku objavljen leta 1992, so od člena 337 do 354 omenjeni temelji krščanskega gledanja na vidni svet. Tam se nahaja zaključek, da je spoštovanje v stvarstvo zapisanih zakonitosti in odnosov, ki izhajajo iz narave stvari, začetek modrosti in temelj npravnosti. (Katekizem, 1993, 103–106)

Sredi leta 2004 je Papeški svet za pravičnost in mir izdal Kompendij družbenega nauka Cerkve. V desetem poglavju je od člena 451 do 487 izražen družbeni nauk Cerkve v zvezi z varstvom okolja. Tema zadeva krizo v razmerju med človekom in okoljem, še posebej skupno odgovornost, ki jo ima človek do narave. (Kompendij, 2007, 317)

Decembra leta 2008 je Mednarodna teološka komisija sprejela dokument z naslovom »V iskanju univerzalne etike: nov pogled na naravni moralni zakon«. Omenjeni dokument se problematike varstva okolja loteva v členih 81 in 82. Sviri pred nevarnostjo absolutizacije narave, skrčene na golo fizično ali biološko sestavino, in opustitvijo vsakršnega duhovnega projekta. Prav to so radikalne težnje ekološkega gibanja. Neodgovorno izkoriščanje narave zaradi golega ekonomskega dobička je nevarnost, ki grozi biosferi. Vendar je *globoka ekologija (deep ecology)* pretirana reakcija. Zavzema se namreč za enakost vseh živih bitij in ne priznava posebne vloge človeškega bitja. Po še bolj radikalni poti so nekateri prišli do tega, da človeku odrekajo sleherni pomen in vrednost v biosferi. Na tak način je dosežen nov totalitarizem posebne vrste, ki izključuje človekovo bivanje v njegovi posebnosti. Na zapletena ekološka vprašanja ni mogoče dati

ustreznega odgovora razen v okviru globljega razumevanja naravnega zakona, ki ovrednoti vez med človeško osebo, družbo, kulturo in ravnotežjem v biofizični sferi. Ekologija mora biti celostna in upoštevati vse, kar je posebej človeškega. Braniti mora življenjske vrednote, brez katerih ni mogoče ohraniti niti človeškega življenja niti biosfere našega planeta. (V iskanju, 2010, 60–61)

OKROŽNICA *Laudato si*

Za kratko analizo okrožnice je potrebno najprej upoštevati dejstvo, da religije niso samo duhovna navodila, usmerjena v nadnaravno in posmrtno življenje, kakor jih običajno dojemamo ljudje, temveč imajo ravno zato svoj pomen tudi pri oznanjanju in ohranjanju občečloveških vrednot v tuzemski človeški družbi. Religije vplivajo na vsakodnevna razmerja med posamezniki, družbami in državami. Cerkev s svojim učiteljstvom, kamor seveda spadajo okrožnice, poudarja prav tiste vrednote, ki so namenjene vsem ljudem dobre volje, bodisi verujočim ali neverujočim, pripadnikom te ali one religije.

Za okrožnico *Laudato si* bi lahko poiskali zanimivo vzporednico. Marsikje je bilo rečeno, da so se papeške družbene okrožnice, kot denimo *Rerum novarum* in *Quadragesimo anno*, glede na čas, v katerem so bile izdane, pojavile precej pozno, nekateri celo pravijo, da prepozno, in sicer glede na ideologije, ki so se pojavile v zvezi z družbenimi vprašanji. Z zamujanjem naj bi Cerkev nehote prepustila mesto ideologijam, ki so zasedle prazen prostor v predlaganju morebitnih rešitev za pereče probleme. Danes je okrožnica *Laudato si* v resnici opomin, ki pa prihaja za vsemi zgoraj omenjenimi dokumenti in listinami. Pri tem ni najpomembnejše vprašanje, ali ta opomin prihaja prepozno. *Laudato si* je namreč

sestavljena v krščanski različici, kar pomeni, da sporoča nekaj novega. Je pokristjanjenje celotne problematike.

Najpomembnejša je osnovna misel okrožnice, ki je vsebovana že v samem podnaslovu – »O skrbi za skupni dom« –, pa tudi v naslovu prvega poglavja z vprašanjem, »Kaj se dogaja z našim skupnim domom?«. Beseda ekologija, ki izhaja iz grščine (»eko-logos«), etimološko pomeni študij ali védenje o domu. Omembo »skupnega doma« najdemo že pri papežu Piju XII. in tudi pozneje pri Janezu Pavlu II. Misel o skupnem človeškem habitatu torej ni nova. Ta misel je resničen opomin človeštvu, ki pa po svojem bistvu ni drugačen od vsega, kar je Cerkev opominjala skozi vse čase, od Kristusovega časa dalje (ali celo od Geneze). Krščanstvo je edina vera, ki je popolna in se popolnoma sklada s človeško naravo. Drobci resnice so lahko tudi drugod, popolno resnico pa lahko najdemo samo v krščanstvu. Res je, da je bilo v zadnjih desetletjih v mednarodnih listinah in na mednarodnih srečanjih zapisanih mnogo plemeniti načel. Toda ta plemenita načela nekako visijo v zraku, so brez oprijemljivosti, saj jih ne opredeljuje neki končni in zadnji Vzrok. Kljub univerzalnosti problematike ni prave in resnično univerzalne podlage ter motivacije zunaj nje same. Univerzalno podlago in motivacijo lahko namreč najdemo samo v Stvarniku vsega tega, o čemer teče beseda. Iz tega razloga se cerkveno učiteljstvo vsekakor ukvarja predvsem z dogmatičnimi in moralnimi definicijami, a tudi s praktičnimi opomini in v tej zvezi daje nasvete ter usmeritve za življenje v različnih obdobjih človeštva.

Okrožnica *Laudato si* izraža temeljno skrb papeža Frančiška o sedanjem stanju narave na našem planetu in poudarja nujnost uresničenja kriterijev in odločitev, ki so potrebne za njeno ohranitev, da bodo prihodnje generacije in predvsem vsi tisti, ki so ali bodo najbolj potrebni, lahko živeli v

normalnih ali vsaj znosnih razmerah. (2015, 11–12) Pri tem papež poudarja šibkost narave pred brezbriznostjo in lahko-miselnostjo vodilnih in odgovornih na eni strani ter slabim ravnanjem na drugi.

Na splošno je opaziti, da je v besedilu Frančiškove okrožnice navzoče sodelovanje »več rok«, kar je za tovrstne cerkvene dokumente pričakovano. Vendar je tokrat to nekoliko bolj očitno, zaradi česar je besedilo nekoliko daljše in po slogu »baročno«, občasno se tudi ponavlja, kar otežuje branje. Znano je tudi, da papeški dokumenti slogovno navadno niso ostri, pač pa raje dajejo vtis konservativnosti in blage oblike. Usmerjeni so bolj k vsebinam in željam, da se spremeni na bolje to, kar že obstaja. Okrožnica *Laudato si* je seznam težav, teorij in domnev o stanju okolja. Izraža skrb zaradi onesnaževanja, dviga temperature in njenih posledic – predvidenega pomanjkanja vode, topitve ledenikov in izgube tropskih gozdov. (18) Izraža se v slogu sociologov in okoljevarstvenikov. Uporablja celo nekatere izraze, ki jih najdemo v prej omenjenih listinah in deklaracijah, o katerih nismo podali dobrega mnenja (»trajnostni razvoj«, »en sam svet«, »en skupni projekt«...). (11; 87; 107) Prinaša tudi kritiko kapitalističnih praks in sedanje kulture, ki je usmerjena v individualistični egoizem, potrošništvo, nadzorovanje rojstev, pretirane pravice posameznikov, ekonomijo in tehniko, ki naj bi rešili vse probleme itn. Kritizira iztirjeni antropocentrizem (64), praktični relativizem (66–67), šibko ekologijo, ki je posledica etične in kulturne šibkosti (86), neuspeh in šibkost mednarodnih okoljevarstvenih konferenc. (31)

Na splošno je v okrožnici opazna težnja, zaradi katere papež na naravo gleda kot na nekaj statičnega, kar ni vedno ustrezno. Ne dela razlik med brezbriznim in slabim ravnanjem z okoljem (emisije ogljika, sekanje gozdov itn.) na eni strani ter klimatskimi spremembami na drugi, ki predsta-

vljata različna pojava, čeprav se lahko stikata. Okrožnica je osredotočena na trenutno situacijo. Dolg je seznam težav, ki zadevajo denimo poljedelstvo: erozija, genetika, sečnja gozdov, pesticidi, transnacionalna podjetja, monopoli, podhranjenost revnih itn. (71–74)

Prav zato je v šestem poglavju govora o nujni spremembi načina življenja (105–106), kjer bi bilo več zadržanosti in osebne strogosti. Papež omenja pritisk potrošnikov na politike, vlade in podjetnike, da spremenijo svoje poglede na potrošnjo in takojšen dobiček, ki jim ga ta prinaša. (106–107) Nujna je potreba po ekološki spreobrnitvi (111), zaradi česar je toliko besed posvečenih ekologiji človeka, ki ga je potrebno zaobsegati celostno, integralno. Papeža skrbi možnost izbruha novih vojn zaradi naravnih virov, denimo vode (32–33), o čemer je napisanih že mnogo knjig. Zavzema se za etiko v mednarodnih odnosih (29–30) in dialog med politiko in ekonomijo, ki morata skupaj služiti človeku. Kriza leta 2007/2008 namreč na žalost ni prinesla spremembe v zastarelih kriterijih. (98) Vse skrbi, ki so v okrožnici omenjene, bi lahko na kratko poimenovali »integralna ekologija«.

Običajno so okrožnice in cerkveni dokumenti opomini človeštvu in trkanje na vest vseh odgovornih. Ne ponujajo rešitev, še manj konkretnih receptov. To Cerkvi navadno prinaša znane očitke v smislu, naj papež »reši situacijo«, naj »pritisne na ta ali oni gumb«, naj gre do sprtih strani in doseže, da se spravijo med seboj, naj ne govori toliko o »kaj«, temveč o »kako«. Cerkev na tovrstne očitke odgovarja, da kot ustanova ni poklicana k reševanju časnih težav tega sveta, temveč le k temu, da osvešča in usmerja delovanje tistih, ki so po svojem položaju odgovorni za konkretno lokalno ali svetovno skupno blaginjo.

Težave odgovornih zato seveda niso nič manjše. Vse polno jih je in mnogokrat se zdijo nerešljive. Ponekod ljudje

zaradi dobrih gospodarskih pogojev (dostopnih cen) odmetavajo hrano, na drugem koncu sveta pa umirajo od lakote. Človeku se rodi naslednja misel: odvečno hrano bi bilo potrebno prepeljati iz enega kontinenta na drugega. Zamišelj je privlačna, a kdo bo plačal konvoje tovornih ladij in kril ogromne stroške, ki nastajajo s takim transportom (gorivo, zavarovalnina, delo tisočeri, ki nalagajo in zlagajo, nato še suhozemski prevoz do potrebnih krajev). Vse to poznamo iz mednarodnih trgovinskih poslov. Kje je ravnotežje med nujno dobrodelnostjo in celo pravičnostjo na eni strani ter uspešnim poslovanjem in gospodarstvom na drugi? Do kod uspešno poslovanje in gospodarstvo preneseta dobrodelnost? Katera je tista točka, kjer se oboje steka? Ni lahko, pa vendar...

Ob tem se znova rodi vprašanje, ali je okrožnica – ta ali katera koli druga – znanstveno besedilo in ali je potemtakem lahko podvržena znanstvenemu obravnavanju. Vprašanje je v tem, kaj razumemo pod besedo znanost. Comtov pozitivizem iz 19. stoletja nas je že tako pogojil, celo pohabil, da moramo že nekako samodejno *ab initio* odgovoriti kot apostol Tomaž: »če ne vidim (ne spoznam, ne preštejem, ne premerim, ne preverim...), ne verujem«. To pomeni, da v izhodišču ni resnice, razen če nam je ta dokazana s strogi merili, a tudi takrat prostor za dvom še vedno ostaja. Medtem pa so ob trenutnem splošnem pomanjkanju pravil veljavni vsi interesi in načini obnašanja – tako legitimni kot nizkotni.

Niti okrožnica niti papež Frančišek nam ne bosta rešila mnogih težav današnjega sveta. Papež Frančišek je predvsem pastir, zato gleda na vse svoje delo zgolj iz pastoralnega vidika. Ne gleda skozi teološka, dogmatična, moralična, racionalna, še manj skozi gospodarska in politična očala. Noče biti zdravnik, ki iz relativne oddaljenosti daje recepte,

temveč hoče biti bolničar, ki je stalno ob bolniku, da ga neguje, mu streže, mu lajša bolečine v mejah zmožnosti ter mu vsak trenutek daje vedeti, da se nekdo zanima zanj. To izhaja iz njegovih besed, ko je dejal, da mora biti današnja Cerkev zasilna bolnišnica na bojišču. Reševati mora torej ranjence, kar smo vsi. To se očitno kaže tudi skozi vse njegove geste, ko je v stiku z ljudmi.

Pastoralni vidik mu v *Laudato si* nalaga, da premakne zavest in srca vseh, ki so lahko za to odgovorni. Pri tem ga ne zanima »matematični« rezultat okrožnice, saj ne išče pravnega učinka tega akta.

ZAKLJUČEK

Menimo, da je glavni prispevek okrožnice *Laudato si* – kljub možnim znanstvenim nejasnostim, neskladnostim ali prehitrim formulacijam – pokristjanjenje problematike. Cerkev ima tudi pri tem, kot pri vsem, kar je človeškega, nekaj povedati. Kot omenjeno, je Cerkev edina, ki lahko zares integralno, holistično pokaže na to problematiko. Papež z okrožnico stvari zopet postavlja na svoje mesto. Ali bo s tem avtomatično vse rešeno? Žal ne, toda za vse možne takšne ali drugačne posledice, ki bi se lahko pojavile pozneje, bo povedano *urbi et orbi*, kako je potrebno služiti človeku, da mu bo dobro ali vsaj boljše. Naj nam kot ilustracija služi konkreten primer izpred nekaj let in z drugega področja. Papež Janez Pavel II. je pred invazijo na Irak na vse mogoče načine odgovorne sile in velesile svaril, naj ne naredijo tega koraka. Sklical je vse ljudi dobre volje k celodnevemu postu in molitvi. Niso ga poslušali. Danes imamo posledice na dlani. V Iraku je veliko slabše kot pred invazijo. Za konec naj velja naslednje: zelo bi se motil tisti, ki bi omalovaževal duhovnost. Spomnimo se Stalinovega vprašanja, ki ga je

zanimalo, »koliko divizij ima papež«. Kratkovidno vprašanje bo seveda od kratkovidneža dobilo odgovor, da nobene. Toda prav zato, ker nima nobene divizije (politične, vojaške, gospodarske moči), je papeževa skrb za okolje danes resnično strateške narave.

REFERENCE

Arredondo, Ricardo. 2012. Manual de derecho Internacional publico. Buenos Aires: La Ley.

2016. Climate Action. Paris Agreement. European Commission, 21. aprila. http://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris/index_en.htm. (29. aprila 2016)

Compendio de normas internacionales. 2004. Buenos Aires: La Ley.

Corvisier, Andre. 1977. *Precis d`Histoire Moderne*. Paris: Presses Universitaires de France.

Diez de Velazco, Manuel. 2001. *Instituciones de Derecho Internacional publico*. Madrid: Zal. Tecnos.

Franciscus. 2015. *Hvaljen moj Gospod=Laudato si': okrožnica o skrbi za skupni dom*. Prev. Pavel Peter Bratina, Marija Bratina. Ljubljana: Družina.

Katekizem Katoliške cerkve. 1993. Rim/Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

Kompendij družbenega nauka Cerkve. 2007. Prev. Pavel Bratina. Ljubljana: Družina.

Randle, Patricio H. 1999. Soberanía global. Adonde lleva el mundialismo. Buenos Aires: Ciudad Argentina.

Sanahuja, Claudio. 2002. El desarrollo sustentable. Una nueva ética internacional. Buenos Aires: Vortice.

Tomberg, Valentin. 1961. La problemática del derecho internacional a través de la historia. Prev. José Camano Martínez. Barcelona: Bosch.

V iskanju univerzalne etike: nov pogled na naravni moralni zakon. 2010. Prev. Peter Jerebič. Ljubljana: Družina.